

Jacob J.
Professor HAARTMANS

Svar och Påminnelser

Öfver de

Critiske Anmärkningar,

Som under

Herr ERIK EKHOLMS Namn

Uti

Den Nya Swenska Mercurius för Junii

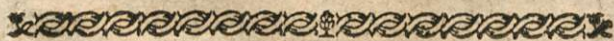
Månad 1762. pag. 354-368. blifwit ut-

färdade öfver den förres Moraliska

och Historiska Theses, utgifne och

ventilerade i Åbo den 27 Mart.

fistledne.

GEDERHOLM,

Tryckt hos Direct. LARS SALVIUS,

1762.

Extract utur Herr E. Ekholms anmärkningar
öfer et i Upsala utgifet Bref, som kallas Bi-
hang til et nyligen utkommet Tal.

Stockh. 1759. 8:o p. 3.

Jag har med upmärksamhet genomläsit ok
undersökt detta Bref, ok som jag deri blifit varse
några fel ok oriktigheter, har jag ej kunnat und-
erlåta, at dem för den lärda verlden uptäkka; på
det de samma ikke på god tro ovarsamt må tagas
för sanningar, ok sedermera flytta sig ur bok i
bok, ehuru de åro i sig sjelfa handgripeligen fal-
ska. Detta tykkes vara så mycket angelågnare,
som man gemenligen sätter mer tro til en kritik,
ån en blott historisk berättelse, i anledning deraf,
at en Criticus, som gör påminnelser emot andra,
alltid bör mer granska sina utlåtelse ok närmare
utröna sanningen, ån en blott Historicus, så
framt han ikke skal förtjäna dubbel råff.

edan jag å hög wederbörlig ort, med Kongl. Academiens i Åbo enhälliga och speciela föreskrift, haft den äran at blifwa uppå förslaget anmäld och presenterad, til ernående af den Ordinarie Moralium och

Historiarum Profession, som genom Herr Cancellie-Rådet Scarins affskedstagande wid samma Academie är worden ledig; har mig aldeles oförträkt, under den tid jag här på orten afwaftat de besvär, som Herr Professor Nææf öfwer sielfwa förslaget lofwat anföra, den elchkan träffat, at på et ganska obehörigt sätt uti ofwannämde Mercurio blifwa genombäcktad för mina nyligast utgångne Theses Moralis atque Historici argumenti.

Min ogunstige Criticus, den jag för öfrigt ej har den äran at känna, har wid detta tilfället, och då jag som bäst står uti competence om ofwannämde ordinarie Profession, tagit råtta tiden i akt, til at skada mig til heder och reputation, så mycket hos honom står, samt til at göra mig hos allmänheten, men i synnerhet hos högsta wederbörande, illa känd och teknad, aldeles såsom en Idiot, och den der icke ens wore i stånd, at exprimera en enda mening på god och försvarlig Latin.

De andre Competerande hafwa äfwen wid samma tilfälle aflagt de wänlige Specimina; men såsom jag præsumeres egenteligen wara den, som har de mästa och största merita caussa på min sida, så måste och nödvändigt jag fram för någon annan stadna för den Critiska vissan.

Ässoom äfwen ofwansagde tilfälle egenteligen förorsakat, at just desse Theses, men icke någondera af de andra Disputationer, dem jag under mit extraordinarie Professorat flere resor dels Præsiderat före, dels ock self utgifwit, kommit uti åtänka.

Nu ånksönt jag hos mig hyser en billig osmak före, til at nöta min ädla tid med såsångt controverterande och ideliga ordatråtor, emedan de samme icke annat kunna än föda mycket ondt af sig, hållt när de, såsom merendels ske plågar, af blotta passioner och interesserade affigter drifwas, men ej af ren kärlek för sanningen; hwarföre en dygdig och klof man gerna undgår til at inlåta sig i dem, för at ej såra en annan, eller self blifwa sårad: så finner jag mig likwät, för at rödda min heder, högstföranlåten, at en för alla gånger låta det komma an på följande erhindringar.

1. Äro mine Theses icke allenast tilböriligen ventilerade å behörig ort, utan ock sedermera med allmän adprobation och adplaus af samtelige wederbörande, så när som från warande, ansedde. Således kan jag icke annat, än tyda det min Critiske Censor för et slätt wedermåle af modestie och tilgifwenhet, om han i slike saker och omständigheter, som han self icke åger nogsam insigt eller uplysning uti, mera wille tiltro sit eget judicium, än

deras. Ut det äro blotta Theses, bör han ej låta falla sig underligt. Ty när de äro wäl och grundeligen sammanskrefne, innehålla de uti litet gonska mycket; och slike män, som i all sin tid hanterat och umgåts med lärdoms-werket, och hvars Censur de egenteligen äro underståtte, kunna alltid utur dem så wäl, och konste långt bättre, pröfwa och urstilja en mans capacitet, som någonsin min Criticus utur en hel foliant.

2. Innehålla mine Theses ideliga realier, som så til wigt, som widstråkt innehåll, hos en oswäldug kännare af slike saker torde finnas mycket betydande, samt fördenskul hos honom förtjäna et bättre rum och ställe, än hos min Criticus; då likwäl dennes hela Critique, som intager et helt ark, ända igenom är upfyld med idel Grammaticalia och slike saker, som på intet sätt kunna interessera eller förnöja en förnuft- och dygd-älsfande Läsare; ty hwad han på et enda ställe tager sig före at raisonera om Legibus præceptivis och permissivis för blott sin skul allenast, och på et annat ställe ordar om Christi graf-ställe, skal straxt nedansöre warda omsformält. Men om jag får upståcka sjelfwa källan och orsaken til detta strånget, som min Criticus gjordt ifrån et Moraliskt och Historiskt, til et purt Grammaticaliskt och Philologiskt ämne, så kommer det förras pröfwande mera an på naturligt förnuft och urstilningsgästrwa, där en förständig Läsare sjelf medelst egen estertänka kan någorlunda hjälpa sig fram och igenom, uttan at så lätteligen låta föra sig bakom liuset. Men Latiniteten och des Grammaticaliska Critiska grummel tyckes wara det aldratjelligaste ställe til siffa

sti, emedan där gifwes vändeliga wändningar, dem hwar Läsare ej så straxt finner sig i stånd at reda sig utur, utan gemenligen låter det komma an på Scribentens ord och redlighet. Ty huru mången hafwer wäl noggsamt tillfälle, eller gifwer sig tid, til at genomlöpa alla Auctores classicos, eller consulera de bästa Lexica, med alla observationer, aduersarier, collectanea &c. til största myckenhet, som til detta ämnet höra, endast för at pröfwa och ransaka, om det ordet, denne phrasis, eller denne construction, wore så legitimerad och så accurat afpassad, som fordras wille, kanste stundom intil härklöfveri. Här finner man straxt en Barbarismus, en Svecismus, en Tautologie, en Idiotismus, och jag wet icke hwad mera. Således wore ju här ändamålet och hufwudaffigten aldralättast och sårast wunnen, samt det öpnaste fält förhanden, at practicera den olyckeliga regeln: Morde audacter, semper aliquid hæret.

3. Huruwida min Criticus welat wända sig denna regel til nytta, måtte min Läsare self pröfwa. Jag wille icke falla honom med slite tædieuse saker och Grammaticaliska minutier för mycket beswårlig: ty en Philosoph tiger gemenligen wid alt sådant stilla, seende des mera på sielswa saken; och ehuru jag äfwen för min lilla del, allaredan uti mina yngre år, warit ansejdder före, at hafwa gjordt förswårliga progresser uti det Latinska språket, och äfwen ännu förmodar mig at wara en någorlunda kännare af des inre natur och beskaffenhet, så har jag likwäl uti mit enfaldiga tycke anseth för idel pedanterie och inter puerilia, hwad som derutinnan wil för högt och öfwer sin rätta måtta

mätta drifwas, besynnerligen der Latiniteten ej ex professo handteras, och uti sin högsta prydnad bör framställas. Wi hafwa längesedan passerat den ångsliga tiden i vår lärda werld, der f. e. en Caspar Schioppius gjorde sig en så stor heder af, at oroa och antasta de Lårdaste, sedigaste och ypperste mån i den Lärda Republicuen, med sina barbaritmis & solæcismis Latini sermonis, derwid han dect sjelf til sista slutet som aldramäst kom til förra. Man wil hwarcken önska sig, eller så lätteligen förmoda sig, en slik period eller tidehwarf, där vår nuwarande Lärdom skulle förbyta och förwandla sig uti en Philosophiam verbalem, och som i stället för den längesedan afdancade servitus Philosophica skulle förskaffa oss en servitutum Grammaticam på halsen, derwid man ej torde en gång så knysa, eller föra en enda mening til torgs, utan at blifwa derföre wid håren dragen, för råttaståld, och aldeles uthåcklader.

4. Emedlertid har likwål min Criticus här utinnan aldeles betedt sig, så oblyg, at utan ringaste urskilning, blott för at öka sina observationers myckenhet, samka tilhoppa både likt och olikt af alt det han funnat någonsin åtkomma; som rass och tiltogsen, til at med sin Seyboldus, såsom en Dictator perpetuus, wilja wara trodd på sina ord, samt berättigad til at föra styret uti hela den Lärda Republicuen. Men om jag undantager några tryckfel f. e. *Hierosolymarum* i stället för *Hierosolymorum* Thes. 27. som jag sjelf varit den förste, ännu för Disputations acten, at observera och tilfåna gifwa; och *delitescentem* för *delitescens* Thes. 28. (et reelt tryckfel Thes. 21. uti ordet

potentiori, som förstår hela meningen, och bör heta *extensiori*, har min Criticus icke observerat), som wid renskrifningen eller correcturet sig insmygt; men af sig sjelf äro så exstante och handgripelige, at ingen rättfint menniska skulle täckas imputera dem en förswarlig Djelne, mindre en Professor och 20 års gammal Lärare wid det Academiska werket; samt et eller annat talesätt, som in foro Oratorio & Eloquentiæ kunnat sågas något bättre, om man egentelien varit derpå bestänkt, men likwål in foro Philosophico, kwarest man mera har affeende på saken, än på orden, hafwa sin goda betydelse och emphasis med sig, samt allestädes plåga fritt passera: så har min Criticus i det öfriga merendels så förrådt sin egen swaga uti Latiniteten och des rätta bruk, at jag måtte håpna deröfwer. Såsom jag ock wid detta tilfälle, för at icke aldeles lemna honom uti den inbillningen, som jag märker wara honom sjelf, så wål som allmänheten, nog skadelig, såsom wore han neml. kript och skuren til at reformera wårtid ifrån den regerande barbarie litterarum, som wår widtfrågadaste Professor Herr Cancellie Rådet Ihre besarat hånga of öfwer bustrudet, icke undgå kan, at med exempel utur des egen Critique wisa honom, huru måsterligen han sig förgår, då han tager sig före at mästtra andra, och huru litet han ännu är wuren, til at agera domare öfwer hela Universtiteter och samhällen.

5. f. e. Wil jag taga min 24:de Thesis, den min Criticus så aldeles wränger och genomhåclar, at han där antefnar icke mindre än 8. särskilte fel. Än är meningen för lång och illa sammanhängande,

de, än fattas der et comma, än saknas pronomen relat. *quod*, och jag wet icke hwar mera, som jag alt råknar ibland små saker. Jag uptager här endast de principalesta selen. Thesis lyder så: *Cum multæ sunt fabulæ ab Historicis medii ævi adoptatæ atque in posteros propagatæ, criseos itaque sanioris opæ corrigendæ vel tollendæ penitus: regnum tamen, cujus sub nomine Presbyteri S. Johannis, s. Priester Johan, inde à seculo XI totam fere Europam sama percrepuit, sed postmodum a Zingis Chano, incluto Tatarorum Principe, eversum est penitus atque inde paulatim evanuit, veram & nativam suam sedem habuit olim in regno Tibeth vel Tanguth, Sinis vel Seribus veterum vicino, vel alio eidem proximo, sacrisque Nestorianorum quondam imbuto; non item in Æthiopia.* Här menar jag wara nog reella saker för en dugtig Opponent at tala uppå, om han så gitter, utan at rida på orden, emedan flere meningar och sanningar blifwit här i färthet liksom concentrerade; såsom det ock af hela Disputation lyser, det jag mera varit liberal på meningar, än på orden. Jag hoppas åfwen, at en rättfint Läsare aldrig skal mistaga sig på rätta meningen, så framt han eljest wil bruka sin naturliga syn, utan Critiska Microscoper. Och då har jag ju wunnit mit ändamål, fast ånskönt et comma skulle saknas näst efter *cujus*, och pronomen relat. *quod* näst framsför postmodum, som en benågen Läsare af meningen sielf inhämtar och genast supplerar; såsom han ock låteligen begriver, at nedanstående prædicatum, *nativam suam sedem habuit olim*, uti tankarne egenteligen skal referera sig på föregående Priester Johan.

såsom sit subjectum, men icke just på regnum, emedan det icke wil pågå sig. Men hwad är här då widare til at sakna? Jo, min Criticus påstår p. 364. at *sunt* borde här, enligt Syntaxen, stå i conjunctivo och heta *sint*; ty när *cum* brukas för etli, fordrar det conjunctivum, och hänwises Läsaren til Seybolds Gramm. p. 528. Vidare är här, efter Critici tanka, præpos. *per* utelernad framför *totam Europam*; men skulle *percrepuit* tagas active, bestodo då felet deri, efter det är et verbum neutrum. Och änteligen borde det heta *percrebuit* (utas *percrebescere*), i stället för *percrepuit*, emedan om ryktet icke kan sägas, at det donar eller brakar mycket.

Swär alt detta måtte jag wäl hafwa fog til utropa; *risum teneatis amici*. Hwad det första beträffar, så har jag altid så lärde mine Disciplar wid Academien, såsom jag ock i min ungdom sielf blifwit underviser, at indicativi och conjunctivi rätta bruk icke så mycket dependerar och kommer an på de föregående partielars bemärkelse, som icke fast mera på omständigheterna och conjuncturernas olika beskaffenhet samt hela periodens ställning, såsom hwarest äfwen sielfwe partielarnes bemärkelser esomofast komma at egenteligen determineras. Och denna regel tror jag skal stå fast i alla wäder, så mycket jag ännu hit til dags kunnat märka. Men hwart min Criticus wil taga wägen med sin Seyboldianiska regel uti närwarande belägenhet, wet jag sannerligen icke, enär jag här först får framdraga et ställe, flere andra at förtiga, utur sielfwa Cicerone och des Ep. 7. ad famil. Lib. III. hwarest orden så lyda
utur

utur Gronovii, så wäl som Grævii editioner: *Cum* ea consecutus nondum *eram*, quæ sunt hominum opinionibus amplissima; *tamen* ista vestra nomina nunquam sum admiratus (Sy det stället utur deß Orat. IV. in Verrem: Hæc *cum* omnia facta sunt; *tamen* unam solam scitote esse civitatem Mamertinam, quæ publice legatos, qui istum laudarent, miserit; wil jag icke så mycket yrka på, medan jag ser, at editionerne variera uti ordet *sunt* eller *sint*). Här är ju aldeles en och samma construction och bemärkelse för part. *cum*, som jag i min Thesi brukat, hwilken desutom skulle blifwa aldeles orimelig och utan allt sammanhang, så framt, ester Critici påstående, *cum* här hade blifwit construeradt med conjunctivo *sint*, i stället för *sunt*. Swad wil min Criticus säga här om? eller huru wil han wäl explicera denne locum Ciceronianum utur sin Seyboldus, utan at tillika försvara min Thesis? han lærer nu måst erkänna, at det äfwen in humanioribus gifwes högmåls-saker, som höra under Academierna, men icke under Trivialerna. Redan i min första ungdom har jag altid hört, at på particlarnes, så wäl som conjunctivi och indicatiwi rätta bruk, sielfwa delicatessen af Latinska språket merendels beror, hwartil hör en lånat finare smak, än wid Trivialerna kan gifwas. Och dersöre kan jag ei undgå, at, utom flere andre, recommendera min Criticus Horatii Turfellini förträffeliga bok de Particulis Linguae Latinae ester deß förbättrade uplagor, samt framledne Herr Dom Probstens Thomæ Ihres rätta och grundeliga Latinska Grammatica, den han under titel af Roma in nuce utfärdat, såsom de der innesatta en långt solidare spis i närwarande ämne, än den

man af en Seyboldus och des likar har at förwän-
ta sig.

Den andra af ofswannämde remarquer öfwer
min Thef. 24. angående, så räknas det mig för et
Grammaticaliskt fel, at hafwa construerat ordet
percrepuit, som är aldeles et verbum neutrum,
med accusativo *totam Europam*, och således tagit
det active emot all sin natur. Här wet jag icke
mera, än wid nästanförde exempel, hvad jag skal
tro eller tänka om min Criticus. Ty i hufwiva
Trivial-scholorne är det ju en känd och bekant
sak, at verba neutra ju alltid få en helt annan be-
skaffenhet, sedan de blifwit componerade med en
præposition; icke just af sin egen natur, utan i
hänseende til den præposition de äro combinerade
med. Och dertföre gäller det för en allmän och o-
swikelig regel, at verba intransitiva eller neutra,
enär de äro componerade med en præpositione
accusativi casus, alltid fordra och til sig taga en
terminum nominalem uti accusativo, såsom jag
ock uti min construction det rätteligen observerat.
Saken är så bekant, at jag ock blyges wid til at an-
föra dertöfwer exempel, såsom alltid och allestä-
des föreförmmande e. g. *adeo urbem, pratereo
villam, hirundo pervolat ædes, pervolitat omnia
loca, hæc percurrit oratio mea, est qui perso-
net aurem &c.* Således är det samma sak och
lika rätt, anten jag wil säga: *fama percrepuit Eu-
ropam*, eller *fama crepuit per Europam*, eller ock
fama percrepuit per Europam. Skillnaden är alle-
nast den, at i sista talesättet regerar en pleonasmus,
och den andra icke pågar sig eller lyder så wäl;
hwarföre den första expression, som jag brukat,
blifwer den elegantaste.

Efter

Efter den tredje oswananförde remarquen, låter det icke wål säga sig om ryktet, at det dånar eller brakar, hwarföre det heldre borde beta fama *percrebuit*, än som *percrepuit*. Jag wille icke wara difficil, til at låta säga mig; ty jag har altid råknat det för wara irraisonabelt, at wara gransråknad på et ord, och önskade endast, at min Criticus wore af samma tankesätt. Men för öfrigt finner jag icke annat, än at det helt wål låter säga sig fama *percrepuit*, så framt eljest något Metaphoriskt eller förblenimeradt skal få äga rum i våra talesätt, såsom det wißerligen sätt, och äfwen framgent i alla werldenes tider får behålla. Och jag kan försäkra min Criticus derom, at ryktet om detta Priester Johans Rike för sin tid warit nog dånande i hela Europa, hwarthån det utbredt sig ifrån sielwa det Romerska Håfwet eller den Påstwiska Stolen och deß många Missionarier, om icke just aldeles brakande; så aldeles upwakte det allas förundran och upmärksamhet, såsom något nytt och oförmodat, samt tillika mycket betydande. Hårtill bidrog äfwen mera än mycket ortens aflågsenhet, och at man i allmänhet icke wål wiste, hwadan denne Priester Johan så hastigt kommit, eller hwarest han egenteligen wore til finnande. Han war ot anse såsom en Comet på den Historiska himmelen, som hastigt kom, och nästan lika hastigt undangick ögonen; och de maskalöse, håpnefulle, och inart sagt brakande årottilar, som denne Priester Johan blefwo tillagde, eller han sielf efter Österlänningarnas plågsled tillade sig, och af förra tidens handlingar än stå at inhämta, förökade ju glansen af detta ljust margfalligt wis, besynnerligen i då warande dystra och barbariska ti.

tider. Sådant hade min Criticus bordt förut göra sig underrättad om utur Historien, innan han vågade sig at offenteligen carpera en annan för et blott ord skul allenast.

6. Til at än mera öfwertyga min Läsare, så wäl om min Critici slätta insigt uti Grammaticis, som äfwen om rätta ställningen och beskaffenheten af hela denne hans Critique, wil jag i anledning af des gjorde anmärkningar ännu lägga min Läsare för ögonen den 8. och 25. Thesis helt och hållet; men sedan äfwen, för kärthet skul, utur de öfrige Theses bifoga någre utmärkte exempel af des emot mig allestädes betygade conduit och upförande.

Uti Thesi 8. lyda orden så: *quique tō suum cuique hic* (scil. in civitate) *migrare* nititur, is, quantum in se est, fundamenta atque prima stamina Reipublicæ convellit *maxime*. Här finner min Criticus 3:ne fel. först et Grammaticaliskt uti ordet *migrare*, det jag tagit active, och konstruerat med accusativo *tō suum cuique*, då det likwäl skal wara et verbum neutrum. Sedan bdr det wara *hic* i stället för *hic*, så det kan expliceras *e civitate*. Och änteligen duger ei *maxime* på detta stället, emedan den, som söker rubba rättwisans hypersta grundregel, han kastar icke blott i det måsta et Samsunds grundwal omfull, utan aldeles.

Migrare skal således wara et verbum pure neutrum; då det likwäl af de probataste Auctorer, ända in til Cicero sielf flerestådes, äfwen taget active, och konstrueres med accusativo på lika sätt som jag det gjordt; och hwad som än me
rā

ra är, så brukas det ock aldeles in forma passiva, f. e. regna migrantur, jura migrantur &c. det ock bemärkelsen af rubba, ändra, flytta, wil innebära; hwaröfwer jag endast wil remittera min Läsare til Fabri Thesaurum, eller den så kallade Sorani Lexicon. Hwad åter ordet *maxime* beträffar, så är mig wäl ingen högre gradus uti Latinen bekant, än äfwen superlativus; men det ordet aldeles passiv sig icke ens på något sätt med mening och mina stadgade concepter på detta stället, mera än äfwen partic. *hinc* eller *e civitate*, emedan det wore för mycket sagt om hwar en enda privat person, at han med något sit oslagliga upförande skulle aldeles kunna kasta et Samfundts grundwal omkull: så swaga äro icke wära Samhällen nu för tiden, fast de just icke alle äro ånglar, som utgåra det samma.

7. Men när min Criticus så wäldeligen företager sig på alla ställen uti Grammaticis, som liksom wäl skola hafwa sina wiså gränser och stadgade rämärken; hwad wil man då wäl förwänta sig af hans upredde barbarismer, Svecismer, och annat dyligt, som ej hafwa någon så wis och stadgad gräns; men ock just derföre kunna så godt som in infinitum extenderas och exaggereras, der hwarfen analogia linguæ, eller än mindre någon emphasis och licentia Philosophica winner minsta gehör, eller hafwes något affeende på Ty för det öfriga ligger der uti ordet *barbarismus* hwarmed min Criticus mina talesätt utan ringaste pardon belägger, såsom något hiffeligt i skolden med sig förande, (ehuru dermed ej kan wara så farligt i sjelfwa werket, såsom det wil synas

enå

enär det har sit afseende på Latinska litteraturen allenast, men ej på menniskans moraliska beskaffenhet), et förträffeligt argumentum ab invidia ductum förborgadt, hwilket min Criticus mera tyckes hela denne sin Critiska skrift igenom hafwa haft afseende på, än något annat; och förtjente således den commentation wid detta tilfälle af honom at genomläsas och estersinnas, som den store och namnkunnige framl. Criticus, Clericus, i samma ämne utgifwit.

f. e. Wil jag taga talesättet *idem cum eo*, i stället för *idem qui* Thes. 25. hwars barbarismus e. kan vara så aldeles afgjord, som min Criticus efter sin Seyboldi anwisingssig föreställer, emedan jag ser, at de förnämste och hyperlicaste män i vår Latinska litteratur f. e. en Borrichius, samma talesätt åfwen förswarat, såsom det ock rätteligen plågar sägas: *idem cum aliquo sentire &c.* Och för den, som änteligen ad superstitionem usque wille vara entråten häruti, torde ja en tilflut omsider gå ut på et fint hårkinstveri, och således winna et dubieust urseende; det åfwen de bästa Critici sjelfwe måst widgå och wid handen gifwa

Det ordet *habitare* i samma Thesi, duger heller icke, emedan om Dalai Lama ej kan sägas, at han bor i Rifet Tibeth, aldenstund han där är regerande; icke heller skal det gå an at säga, det någon bor der eller der under det namnet. Men under allt detta tyckes min Criticus röja, som wiste han ännu intet, hwad Dalai Lama är för en person, och huru det är med hans regemente beskaffat; och för öfrigt låter det alltid säga sig,
om

om Påfwen i Rom, at han under namn och titul af Catholiska Kyrkans hufvud och Öfwerste Präst, och så länge han behåller den Påfveliga digniteten, bor och residerar i Romo: staten, fastänskönt han ock där är regerande; såsom däremot mången är regerande uti et Rike, hwarest han likwäl icke bor eller residerar f. e. Konungen i Stora Britannien i anseende til Skottland och Irland, Kongen i Danmark i anseende til Norge &c. så at således boendet eller residerandet wil innebära något annat, är blott regera; fast det ena icke heller löper emot det andra.

Men at *Tibeth*, efter min Critici påstående wid samma Thesis, rättare just bör heta *Thibeth* med *th*, såsom det skrives af andre, är grundfalskt: ty mine Petersburgiske Auctorer, dem jag åtfölgt, hafwa ej allenast sjelstwe varit där på negden, för at ex professo hopteta och granska desse orters Historie och antiquiteter, utan äfwen gjordt sig så hemma uti sjelstwa Tangutiska och Calmuckiska språken, at de ock til den Lärda werldens högsta nöje utgisswit de utförligaste præcepta och specimina uti samma slags litteratur. An om jag på löpeli wil förståndiga min Criticus, at jag til följe af deses rön och observation, hölle *Tibeth* och *Tanguh* för et och samma Land och Rike, fast alla Historici och Geographi i alla tider hållit dem för försilte; hwad wille wäl då min Criticus säga med alla sina Auctorer?

3. På lika sätt hafwer det sig med talesättet *aliquid in recessu fovere* för hafwa något at innebära, at betyda, hwilket ej skal vara god och försvarlig Latin, emedan det egenteligen skal betyda

at hafwa sig något förbehållet, eller hafwa något bakom örat. Ty detta löper åter ut på idel härklyfveri; eller monne icke Trogus eller Justinus, dem jag uttryckeligen refererat mig uppå, under denne sin berättelse och utlåtelse öfwer de gamla Scythers lefnadsfätt, at de neml. längre avancerat i dygde-öfningen under sin enfaldighet och ofunnoghet om lasterna, än någonsin Grækerne under sin inbillade wisbet och utwärtens kunskap om dygden, hyst något Moralistiskt förbehåll, eller derunder haft något bakom öronen, i afseende på sin närwarande tid eller werld?

Producere in diem Thef. 18. wil min Criticus ej tåla i annan bemärkelse, än til at exprimera tidens förhållande, och utdrägt; då utwål *producere* i sin naturligaste, första och måst brukeligaste bemärkelse, betyder fram- eller uppställa, dragga fram s. e. *producere testes*, *producere ad necem*, *producere e carcere*, *producere in aciem*, *producere in scenam*; hwarföre ock icke *producere in diem*, eller *in lucem*, h. e. ställa fram för en dag eller uti dagsljuset? ty at *su dies es* ta tages för dagsljuset hos probataste auctorer, är oförnekligt. Och om min Critici *Svecismier* wil jag i gemen påminna, at man af blotta öfwerens stämmelsen bägge språken emellan uti något talefätt, icke får strart rova på en *Svecismum* i Latinen, mera än på en *Latinismum* uti Swenskan.

Strenuo cetera & ingenuo cuique Juris Nat. neque adeo Civilis solum, observatori atque cultori assiduo Thef. 7. skal, til följe af Seybolds observation, innefatta en *Barbarismum*, emedan *adv. solum* är här satt i stället för pronomen *solum*.

Uti slika minutier wille jag aldraminst wara enträsten. Men det faller mig endast underligt söre, at slika euphonien eller judicium aurium tyckes wil a strida häremot. Det är ju en förtretelig sak i Latinen, at höra flera ord af enahanda termination stöcka sig tillsammans; hwarssöre iag och ser, a Cicero sagt: de re una *solum* dissident; men icke: de re una *sola* dissident. Men tänk likwät, min Läsare, huru lätteligen man kan blifwa kring Land och Rike utropad för en barbar, och få en barbarismum hängande om halsen på sig?

Den observation min Criticus gör öfwer ordo constructionis i nyss anförde ord och Thesis 7. at de neml. in casu dativo sluta meningen, som likwäl borde ske med et verbum eller flere, är af slika beskaffenhet. En det ser så ut, som hade min Criticus uppsnappat någon af regulis elegantiarum, den han ej förstår at applicera. Slika regulæ prudentiæ, non absolutæ necessitatis, dependera ju helt och hållet af Scribentens tankefätt, och hwart hän eller til hwilka ord han wil leda den starkaste emphasis, som naturligt wis finner sit rum i slutet af perioden. Och at så förhåller sig i närwarande casu, det kan hwar orwåldug Läsare finna af slikswa Thesi och dess hela innehåll.

Perdunt de valore suo Thes. 11. är aldeles riktigt, och tåi ingen ändring, ehwad och wil asprutas: astwungne goda gärningar förlora sit wärde i den mon och proportion, som twånget hos dem haft mer eller mindre influence til. *Fructus coacti* i samma Thesi, sammaledes: ty icke heller talas här om naturens, utan om menniskans frivillige frukter och goda gärningar.

Den observation han p. 363. gör wid min Thef. 21. em conjunctionernas & och *neque* relation til hwarannan uti en och samma mening, är så aldeles grundfalsk, at jag måste förundra mig öfwer Critici stora ofunnoghet och drifstighet: ty *contrarium* kan allestädes wisas utur de probataste Auctorer, fast aldruminst kånste hos Seyboldus. Se Turfellini äfswännämde bok. Och den cautel han fingerar sig öfwer conjunction *quoque* Thef. 9, torde ock wåra utan grund.

9. Således finner min Criticus de Grammaticaliske och flere andra fel, dem han så oblygt wil påbördä en annan, intet annorstädes än i sin egen hjärna. Ty wål kan man stundom af ovarsamhet mistaga sig på et ord, utan at sådant skal kunna skäligen imputeras: men at data opera eller ex professo tadla och bestrida en i sig sjelf riktig sak, det utmärker ju genast et werkeligt fel och regerande wilfarelse uti concepterne. Eller hwad skal jag wål säga om den frihet min Criticus tagit sig, til at förtyda och illa utföra mina ord efter sina förwända ideer, eller gifwa dem en annan tydelse, än den de efter Latiniska språkets egentliga natur altid innebåra; conformt med sjelfwa meningen och contexten? Sådant kan ju en rättsfint Läsare aldrig hålla min Criticus til godo. Och en sådan frihet tillägger han sig likwål öfwer alt och ånda igenom, så at den, som jämförer Disputationen eller Theses emot deß Critiska observationer, och ej förut blifwit förwillad eller intagen af widriga tankar, skal i sjelfwa werket så erfara och sjelfmant inthåa om sanningen af det jag säger.

f. e. *Aliquousque* Thef. 11. separerar min Criticus p. 360. ifran hwartannat, och construerar den

den förre delen derof *aliquo* med nåstföredående *ex asse*, aldeles såsom et adjectivum; men *usque* fogar han ihop med *ex*, til at därmed göra hela meningen ridicul, och framställa en wanskapelig Latin. Den som aldrig så litet är hemma uti Latinen, ser nog samt, at *aliquo* här tages af mig adverbialiter, på samma sätt som *multo*, *tanto*, *quo* &c. och per analogiam linguæ construeres här med *usque*, på samma sätt som *eliesque*, *eousque*, *quousq.* &c. men ingalunda dependerar af föregående *ex asse*. *Aliquousque* betyder således någorlunda, eller så godt och wäl det sig göra låter. Hwarföre obligationibus *ex asse aliquousque* satisfaciendum, här betyder i nogaste mätto, eller så noga det wil låta sig göra, efterkomma och fullgöra sina plikter. Ty som Samhället utgöra en mängd af både ondt och godt folk, så kan för de förtas skul ej wäl ske, at ens officia stricti juris, såsom det wäl borde sig, där kunna allasammans *ex asse* eller til pricka handhafwas; utan det Samhälle är lyckligast, hwarest desse officia äfwen som aldraminst fränkas, hwarom dageliga erfarenheten nog samt witnar. Och derföre limiteras här det ordet *ex asse* med adverbium *aliquousque*. Skulle ock min Criticus icke wilja anraga detta ordet *aliquousque* för giltigt, utan efter sin plågsed genast utropa det för en barbarismus, så säger jag rent ut, at han ännu icke rätteligen förstår, hwad en barbarismus uti Latinen är. Ty så länge jag har analogiam linguæ på min sida, och det componerade ordet hwarfen in materia eller forma strider emot Latinska språkets natur; så plågar jag icke stort fråga efter, om eller hwarest det finnas kan hos någon Auctor classicus; än

mindre, anten han är aureæ, argenteæ, æneæ, eller ferreæ ætatis.

Partic. *utcumque* Thes. 7. tydes p. 359. på något ställe eller någon gång, til at därmed uttvinga en löjelig och osmakelig tautologie; då likväl, efter dess egenteliga natur och bemärkelse, det är det samma som *quo-modocumque*, och bör öfversättas någorlunda, huru som helst, i något måtto; och således blifwer det söljande *interdum* ingalunda öfversködigt Utan utmärka de flere och på en gång sammanhopade restrictio- ner, med hwad ömhet och warsambhet jag welat undgå, til at ej lägga hyende under armarne på es dygdigt folk, som hwad heller är, af sig sjelfwa gärna skulle wilja misbruka, iemte all annan hålsosam lärdom, de i denna Thesi förefommande sanningar.

Non item Thes. 24. öfversätter min Criticus men icke, då meningen likväl fordrar, at det skal heta icke så, men icke så.

Fandum Thes. 34. tydes redan då, och bör likväl öfversättas nu allaredan eller nu som aldrabäst in puncto temporis, såsom det eljest med särdeles elegance plågar sägas: *vixdum*, *tantis- per dum*, *nondum*, *nildum* &c.

Uti min Thes. 17. tydes *contra* för men eller *vero*, och *vicissim* för tvårt emot, til at därmed uttråsa en hoper med orimliga Latinska barbari- mer; då likväl, efter ordens naturliga bruk och contextens klara innehåll, det förra bör öfversät- tas tvårt om, och det senare ymsom eller stift- rewis, aldeles efter vår Christendoms regel, at den ena bör upbygga den andra så med orden, som med gärningen. Ty så lyda orden: *largissimi con-*
tra

ra (esse debemus) in incrustandis *vicissim* virtutibus oppositis. Hela denne Thesıs rörer ju den allmänna lefnaden, och icke allenast Scholorne. Det utwisar ju nogsammt Scythernas exempel, hwaruppå jag mig där beropar. Eller menar min Criticus, at ingen Moral handteras eller drifwes annorstädes, än som i Scholorne?

Ordspråket: *atque hic quidem Rhodus est, hic salta* Thes. 15. som i Mercurio wrides och criticeras p. 361. är på detta stället så egenteligen adplicerat och tilpassat, som någon ting kan wara i werlden. Ty jag wil så mycket säga, at här i dygdes scholan ej kommer an på många ord och blotta præcepta, än mindre på något skryt, utan på sina plitters obrottsliga utöfwande i sielstwa werket och aärningen. Det utwisar hela denna Thesıs med Cartesii ord, jämsförd med den nästföregående,

Philosophia nostra practica Thes. 16. tydes för det somma, som föregående *Ethica* eller *Philos. Moralis* stricte sic dicta, til at därmed förwilla hela Thesin, och gifwa henne smak af obehagelig Latin. Min Criticus måtte ännu, såsom i Historien, altså ock uti de Moraliska Discipliner, wara aldeles främmande och obewandrad; eller wet han wäl, at *Philos. Practica* är et nomen genericum, som innefattar flere slags disciplinas Morales uti sig, och plågar dersöre sättas emot den så kallade *Philos. Theoretica*; men *Jurisprud. Naturalis*, så wäl som *Sedolåran* eller *Ethican*, utom än flere andre, utgöra endast wise delar af *Philos. practica*, som här i min Thesi kallas *nostra* i anseende dertil, at alla des tilhörande ämnen

uti hwad del som helst, wid då warande belågenhet och omständigheter, hörde tit mit föremål och ögnenärke. Såsom åter Jurisprud. Naturalis, ämflönt hon är en del af Philos. practica, likwål derföre, ehuru och min Criticus icke kan sådant begripa, såges innefatta NB. *nudam Theoriam actionum humanarum*, emedan där endast föreskomma Theoremata eller propositiones Theoreticæ em hwad som är godt eller ondt, rätt eller orätt; hwaremot Ethican merendels innefattar problemata eller propositiones practicas, huru wår obändiga willa skal kunna determineras ifrån det onda och til det goda, eller at gå in på dygdesnes wäg, och således wer:ställa rätteligen det som Jurisprudencia Nat. föreskriwer, förutan någon flård eller arga list. Eller wet min Criticus icke, at skilja en theorem ifrån et problem? eller kan han ej begripa, at en disciplin, som til sit egentliga föremål och hufwuds:affigt är hel och hållen practisk, likwål kan innehålla mycket theoretiskt uti sig, som stundom at under en egen afhandling kan separeras ifrån det öfriga?

Meningarnas längd af 12 och 13 rader, har min Criticus flere resor uti särskilte observationer carperat. Na om jag kan uppte meningar af en bel octav sidas längd hos de probataste Auctorer, äfwen Historicos, e. g. en Cæsar? I nyaste tider har ingen ännu derföre underlådt sig at tabla wåre förnämste och störste Historiographer, så in som utom:lands.

10. Si så är det: den som wil sjunga, han får alltid wisa til at qwåda; och en fåfång människfa kan alltid mera fråga och sätta in quæstione, än

än tio wise hinna med af beswera. Men at och ännu orda något om de så realier, som i denne Critique, mera för sken, än för gagnet skul, widröras; så rörer det mig ingen ting, hwad min Criticus p. 365. om Legibus præceptivis och permissivis i anledning af min Thes. 3. behagar commentera, fast det så skal synas. Han får dela och underdela dese Bogar, såsom han wil; jag har ej haft något affeende därå. Jag anser det således altsommans för en blott Charlatanerie, hwad som til sjelswa hufwudsaken icke bidraget något, hwarken til eller från. Hwad hjälper en Cicero, en Coccejus, Jäger, och Heineccius, när saken talar för sig sjelt? gör han intet der, så är ju allmōda fåfång, så wida det ändock slucheligen skal komma an på förnuftets owäldugo utsago. För min lilla del har jag ännu, under de 20 åren jag wid Academien docerat, och äswen haft nogsamnt tillfälle at se mig omkring uti Lärda mäns skrifter, likwalej funnat ernå den höga smaken, til at wilja synas språnglård. Men at träffa sjelswa saken, som wil controverteras om, in puncto eller på qwickan, så ses af min nästföreg. Thesi 2. at jag deriverar alla menniskans jura, dem hon eljest så mycket plågar stola uppå, och merendels misbruka, utur hennes hwarjehanda obligationer och förbindelser, samt anser således de förre såsom icke del consecrariet af dese senare; til följe hwarutaf hennes Jura altid komma at tydhas och restringeras efter obligationerna, men ingalunda dese senare efter de förre. (En ganska stor principer uti Moralen, så wäl som uti den allmänna lefnaden, hwaraf långt högre saker låta sig fullkomligen decidera, än dem min Criticus wäl kan föreställa sig,

och han i brist deraf tillika med allt det öfriga anser för idel triviale saker). Sy så lyder Thesis 2. *ubicunque adest Obligatio, ibi etiam datur Jus; neque ulla Jura dantur nisi ad satisfaciendum obligationi.* Itaque nec *Potentia* ulla per se unquam dat *Jus*, sed huic demum subordinata esse debet omni casu & tempore. Dervå talar jag strart i följande Thesi 3. om *Legibus permissivis*; hvilka äro just de samme, som innefatta menniskans *Jura*, såsom däremot *Leges prohibitivæ* och *præceptivæ* innefatta hennes obligationer. Således stämna ju bägge Theses fullkomligen ihop med hvarandra, och följer nödvändigt, så länge föregående Thesis står fast, och i kraft af den samma, det måtte ock komma min Criticus så sällsamt och underligt före, såsom det någonsin wil, at *Leges permissivæ* i sielfwa werket icke annat äro, än *confectarier* och *appendices NB quasi*, såsom ord den lyda, af de förre *præceptivis* och *prohibitivis*; hwarester de ock in hypothesi, eller applicative til hwar en speciel casus eller händelse, komma at determineras närmare, det är, at utvidgas, eller inkränkas, ja ock stundom aldeles inhiberas, efter tilfälle och omständigheter, då de förut in Thesi och utan application til någon wiss casus eller händelse varit öwillskorlige, efter Pauli utsägo: jag hafwer makt til allt, men det är icke allt nyttigt. Gåmsker härmed min Thes. 1. Min Criticus kan således inhämta, at där ligger en långt starkare system och sammanhang, uti mina Theses förborgad, än jag märker honom wäl varit i stånd til at utröna.

Således blifwer då rätta innehållet af desse *Legibus permissivis*: nyttja dina förmoner och
 råds

rättigheter å sätt och wis, som dina förbindelser det fordra och kräfsja. Hwaremot min Critici företedde regel: gör hwad rådligast är, först och främst är mycket wacklande och obeständig, emedan där ännu alltid yppar sig den frågan: hwad som då wäl måtte wara rådligast eller icke? men derhos och ganska mycket Statistisk, så länge det endast får komma an på eget behag och godtycke, eller eget så kalladt interesse, utan at wara tilbunden något annat wist rättensnöre, och dese Leges således få tagas utur eller utom den rätta connexion, som de hafwa med Legibus prohibitivis och præceptivis. Hwilken upgifne principer, dels såsom skadelig, dels såsom oriktig och indeterminerad, jag fördenksful intet gilla eller acceptera kan.

Men om min Criticus wil anse dese Leges permissivas eller efterlåtande lagar för egentelige lagar, eller intet? däröfwer må han länge och wäl få controvertera: ty jag ännu aldrig funnat fatta något behag uti logomachier eller ordaträtor. Jag säger endast: permissivas NB *ita dictas* (seil Leges) quod attinet, sunt eadem vi Theseos præced. appendices NB quasi ceterarum, iisdemque ipsis continentur. Men posito, jag wille neka Leges permissivas wara proprie sic dictas Leges; så må han se til, huru han wil taga sig fram med den indelning, han förut med så mycken ombrage sökt at fastställa in Leges præceptivas generaliter sic dictas, och permissivas, med mera. Ty då träffade ju samma indelning helt och hållet in med den, som eliest plågar af somlige göras in Leges proprie, & improprie sic dictas; och därmed stannade då hela denna mödosamma och konstiga Criti-

sta division och subdivision, såsom oftast wid flera tilfällen ske plågar, uti en fullständig logomachie och ordbatråta, den man eljest alltid heldre undviker, än förgäwes blandar sig uti.

Hwad för öfrigt min Criticus sophisticerar öfver mina i samma Thesi 3. utgifne reglors fullständighet, som med rätta borde innefatta hela innehållet af Legibus prohibitivis och præceptivis, men likväl efter mina ord icke begripa uti sig några plikter emot GUD eller en sjelf, utan endast emot nästan, och att så ej utgöra mera än en tredje del af menniskans plikter i gemen; så förefaller det samma helt och hållet af sig sjelf, endå här tillika uttryckeligen förmåles, at nu endast talas om pliktterna emot nästan. Ty så lyder Thesis: *Amor sui proprius mensura est communis officiorum NB erga alios. Et legum quidem prohibitarum summa erit: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; præceptivarum vero: quod tibi vis fieri ab alio, idem & alteri facias. Permissivas ita dicitas quod attinet &c.*

Men om det i nyssanförde ord och Thesi skal rättare sägas *amor sui proprius*, eller *amor sui ipsius*, som min gransynte Criticus wil hastwa det, kan göra mig och hwar förnuftig Läsare lika mycket. Nog af, at jag är begripelig, och at, Philosophice taladt, *amor sui ipsius* ännu efter det beklagliga syndafallet är menniskan så egen och *proprius*, at den och af vår wärdaste Frölsare är satt til en måttstock och rättesnöre för officia erga alios eller våra plikter emot nästan. Således innebår *amor sui proprius* en större emphasis med sig än *amor sui ipsius*, och kan fördenskul icke, utan aldeles onödigt wis, på detta stället talas.

11. Swad min Criticus änteligen p. 366. om Christi Graf: och Korsfästelse: ställe observerar, at framledne Urte: biff. Doct. Henr. Benzelius varit af en annan tanka, än jag i min Thes. 27. förswarat, och at han hållit samma påle, som än för tiden företes, för det rätta och sannskylliga; det gör altsammans hwarlen til eller från uti huswudsaken, hwarest bästa stälten skola göra dicisionen. Utan wil jag ännu lägga det därtil, at äfwen flere andre, utom honom, både för och sedon, härutinnan instämt med pluraliteten. Men för öfrigt ger denne högtwördade mannen wid slutet af paragraphen, där denne controvers uti en wid Luuds Academie utgifwen Disputation föres ställes, nogsamtil wid handen, at han mera af brist på några goda och bindande skäl å den andra sidan, än af egen full och wis öfwertygelse, funnit rådligast, at acquiescera wid den allmänna mening, hwarifrån han säger sig icke wilja gå, NB så lär g^o contrapartiet ej med starkare skäl, åndem han där anförer och wederslägger, bewist contrarium. Och detta är ju aldeles riktigt, men derföre icke just emot mig. Ty mine skäl och grunder äro af en helt annan beskaffenhet, än dem han behagat uptaga och attendera; och wil jag här endast så mycket säga, at så länge nuwarande Christi Graf: och Korsfästelse: ställe eller Mons Calvaria: blifwer liiggande innom de 3:ne fordna Jerusalems berg, Moria, Acra, och Bethleda, samt icke mera än par 100:de steg ifrån det stället, där efter enhälligh öfwerensstämmelse Templet fordom städt inwid brädden af den ena Stadsens sida, som wetter es mot Kidrons bäck; såsom af alla Resc: beskrifningar, äldre och nyare, samt mångfaldiga ortens Ichno.

Ichnographier, dem jag funnat antråffa, står af inhämta: så wil det nästan blifwa en emöjelig sak, at wår Frälsare funnat förskäfastas på det stället, som nu ges ut för Mons Calvariaë, emedan Skriften intygar Honom wara förskäfast utom Staden. Och detta, såsom ännu ouplöst och riträckeligen ej förklaradt, kan, utom flere andra skäl, wara nog riträckeligt at skydda min mening, utan at förgräpa mig emot den respect jag eljest alltid bär för den främl. Årkebiskopen och dess wårda förtjenster.

12. Sedan jag nu således utträdde de så realier, som uti Critiquen skulle röra mina Theses, men i sielswa werket röra och nogsam utwisa en mindre stadgad och mogen insigt uti de Moraliska wetenskaper; så lärer för öfrigt hwar rättssint och owäldug Läsare, af de Grammaticaliske och Philologiske prof, som dess förut omständeligen och exempelwis anförde blifwit, äswen ock lätteligen inhämta, hwad och hurudan reformation, i anseende til wår tids förhanden warande barbaries litterarum, man har til at förwänta sig af min Criticus, hwad han derinunder egenteligen i skölden förer, och huru mycket det är at bygga på hans ord. Et eller annat exempel torde utur samma Critique än ytterligare kunna tilläggas, derest icke ledsnan wid så puerile saker förtoge mig, som desutan är på min resa stadd, och således utom mit rätta element, all lust och smak, at widare lägga mig om bord med honom. Ty jag håller så före, at förståndets brister och swagheter äro obotelige, så länge det samma icke warder understödt af någon wiljans upriktighet, utan är dess förderfwade passioner förnämligast til, och undergifwit. Och jag må tillika så betyga, så framt min Critiska Censur, såsom det wil

wil synas, endast framträdt med dese sina anmärkingar, för at iust wid detta tilfälle, då jag som bäst uppå wederbörandes enhällige denomination, efter min plikt och skyldighet, söker min höga Öfwerhets nåd, få deturbera mig oförsejdt utur den rättmätiga possession jag å min egen ort hitintills stådt och än för tiden står uti af någorlunda god credit hos ärligt och förståndigt folk, samt således at skada mig til heder och reputation på obekantare ställen: at jag råknar slika procedurer ibland de ting, som jag uti min Disputation önskar at wara helt och hållit utur Land och Rike utdömde och Landsförwiste.

Detta är ock rätta orsaken, hwarföre jag, i fall min Criticus, såsom jag wäl tror, framgent skulle wilja öka Critique på Critique, och iterera sina onödiga anmärkingar, allaredan hos mig beslutit, at icke så lätteligen låta mera draga mig fram med honom på skådeplatsen, utan ånötja mig med det, som här en för alla gånger sagt är. Jag ser wårt publicum icke det ringaste wara tjent med slika Critiske afhandlingar, utan snarare förundrar mig deröfwer, at en publique månadskrift skal wara upstrad för tadel och tuggande, och allmänheten för idel sterile saker se sig föranlätet at lägga ut sina penningar förgåfwes. Och hwad min höga Öfwerhet beträffar, så wördar jag des nåd för långt skattbarare, än at något tadel där skulle båta något emot en ren ofskuld, samt för utmärkta förtjenster och skickelighet.

Utsatt i Stockholm

Den 8 Julii 1762.

JAC. HAARTMAN.

P. S. Angående taleiättet *idem cum eo*, som jag i min Thes. 25. brukat, och här ofwänföre p. 16. omrölas, lägges ännu til, at ehuru dubieft det eljest kan wara, såsom man äfwen af Fabri Thesaurus kan skönja, så är likwäl saken på detta stället, som jag det brukat, och då jag ger tillkänna, det den fordnä Priester Johan icke bör hållas för den samma, som nu för tiden under namn af Dalai Lama bor och residerar i K. Riket Tibeth, efter Noltenii observation i des Lexico Lat. L. antibarbaro part. Syntact. p. m. 1487. aldeles riktigt, och efter det Latinska språkets egenteliga natur. Sequitur ergo, säger han, sedan han förut talt om Borrichio, *Eundem esse cum aliquo*, nec a quocquam veterum dici, 'neque per rationem omnino dici posse: Sed si *to idem* non ad personas, sed ad NB personarum adjuncta referatur; tunc sane recte dici posse, *aliquem esse ejusdem cum aliquo virtutis s. qualitatis*. Således är då min locution helt och hållet elliptica, och bör så expliceras: at v. presbyterum istum *eundem fuisse* (dignitate, potestate, eminentia, &c.) *cum eo*, qui &c. eller *ejusdem dignitatis, potestatis, eminentiæ &c. fuisse cum eo*, qui &c. Således wil le jag heller icke säga om den nyligen afledne Dyeste Reisaren Petter III. at han varit *idem qui Petrus I.* emedan Personerne varit särskitte; utan snarare *idem*, scil. potestate atque dignitate, *cum Petro I.*

Bihang.

Sedan jag til Censuren och trycket öfverlämnat föregående, blifwer jag erhindrad, at min Criticus för innew. Julii månad uti detta års Mercurio återkallat någon del af sina anmärknin- gar, dem han uppå min depense uti sin första Critique så srikostigt welat framgifswa.

Men sedan jag i närwarande skrift, som redan wid början af samma månad war i concept fattad, och för årtskillige mine wänner och bekante äfwen til genomögnande presenterad, men för wiså orsaker ei förr, än mot sista quartalet af månaden kommit til trycket, så tydeligen och omständeligen, såsom för ögonen ligger, upstått och sådt i ljuset ställa, det som wid detta tilfalle sanningen likmäßigt observeras bordt; så acquiescerar jag ock numera, helt trygg uppå min sak, wid publicquens omålduga omdöme, och låter för öfrigt min Criticus, både länge och wäl, så spela sit prævenire, det han här i sin senare skrift så rotunde berömer sig af, det bästa han gitter ock förmår. Fastän det warit högst til önskanie, at han längst förut hade härutinnan prævenierat sig sself uti sina egne tankar, innan han tog sig före, at med så oskolad och osmåttelig spis, som i förra Critiquen skedt, undfånga sina gäster och hela allmänheten.

Den enda nya remarquen min Criticus härwid fogat om den æquivocation, som skal finnas uti ordet *Jus*, hwilket med sit adjecto *naturale* uti min första Thesi tages för det samma, som *Lex naturalis* eller den naturliga Lagen, men i nästföljande andra Thesi, simpliciter utsatt, utmärker det som wi på Swänska kalla en rättighet; löper återigen ut på en lutter or-

betråta, och är i sig sjelf så föga betöblande, at icke ens
 en mediocre begynnare uti de Moraliske wetenskaper
 har swårt före til at reda sig utur deñe scrupel, eller
 kan slöta sig derpå. Verba valent, ut nummi, heter
 det, och den prägel man en gång satt derpå, plånas ej
 så lätteligen ut, fast där och i sjelfwa werket inlupit et
 förseende eller misstag wid första början. Jefe allenast
 Grotius, Pufendorf, och snart sagt alla andre, utan
 åfwen Wolfen sjelf, så wäl uti deß Discursu prælim-
 de Philos. in genere, som uti deß större och smärre
 hithörande werk, hafwa ej kunnat undgå, twärt emot
 den observation min Criticus utur Wolfens stora Sy-
 stematiska werk emot mig anförer, at bruka och bibe-
 hålla det namnet Jus naturæ i samma bemärkelse, som
 ja det tagit, då de neml. welat afhandla människans
 plikter och förbindelser, med deraf dependerrande ju-
 ra, uti alla förefallande stånd och tilfälligheter. Så
 som det åfwen wille falla alt för ridicult, om man til
 följie af samma Critique liksåledes wille taga sig före at
 reformera och nagelsara namnen och sjelfwa titula-
 turen af Jure Civili, med alla deß Species e. g. Jus
 criminale, Jus publicum, Jus militare &c. endast
 för at få wara singulier och följa sit eget hufwud. Så-
 dant skulle ju omsider bana wägen til et oändeligt grill-
 fångeri, och likwäl göra ganska litet til hufwudsaken,
 som uti Systemerna är eljest nog fullkoml. afhulpen
 med en enda generel observation öfwer ordets rätta
 bruk. Sed claudite jam rivos, pueri, sat
 prata biberunt.

Stockh. den 28
 Jul. 1762.

JAC. HAARTMAN.

